

Muhammed Abdulhalim Abdullah'ın Cennetu'l-'Azrâ Adku Romanında Toplumsal Yapı

Social Structure in Muhammad Abd Al-Halim Abdallah's Novel Titled The Virgin Heaven (Aljanat Aleahdra)

ÖZET

Mısır'da ikinci dönem roman yazarları arasında sayılan Muhammed Abdulhalim Abdullah (1913-1970) romantik üslupla başladığı yazın hayatında 1960'lı yıllardan sonra toplumsal iyiye yönelmiş, gerçekçi roman tarzının hiç değışse yansıma özelliğini kullandığı bu romanlarda dönemin sorunsallarını konu edinmiştir. Yazarın 1963 yılında kaleme aldığı el-Cennetu'l-'Azrâ (El Değmemiş Cennet) adlı romanı İkinci Dünya savaşı yıllarında Kahire'de sayısı artan İngiliz askerlerinin toplumsal yapıda meydana getirdiği olumsuzluklar başta olmak üzere çok eşlilik ve feodalite olgularını sorunsallaştırmaktadır. Daha önce "insanlık durumları" adını verdiği duygusal formları konu edindiği için Necip Mahfûz tarafından "Yeni Menfelûti" olarak adlandırılan yazarın söz konusu eseri tam olarak gerçekçilik ilkelerini içermese de dönemin sosyal ve siyasi olaylarına getirdiği bakış açısı bakımından önemlidir. Eser içerdiği sorunsallar bakımından incelenmiş ve realist roman öğelerini ne kadar gerçekleştirdiği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdulhalim Abdullah, Mısır, Roman, Eleştiri.

ABSTRACT

Muhammad Abd al-Khalim Abdallah (1913-1970), who is considered among the second period novelists in Egypt, started his literary life with a romantic style and after the 1960s he turned towards the social good, and in these novels, in which he used at least the reflection feature of the realistic novel style, he dealt with the problematics of the period. His novel "The Virgin Heaven" (The Untouched Paradise), which the author wrote in 1963, problematizes the negative effects of the increasing number of British soldiers in Cairo during the Second World War on the social structure, as well as the phenomena of polygamy and feudalism. Although this work of the author, who was called "New Manfaluti" by Naguib Mahfouz because he had previously dealt with emotional forms he called "human situations", does not contain the principles of realism, it is important in terms of the perspective it brings to the social and political events of the period. The work in question will be analyzed in terms of the problematics it contains and the extent to which it realizes the elements of the realist novel will be evaluated.

Keywords: Abd Al-Halim Abdallah, Egypt, Novel, Criticism.

GİRİŞ

Mısır'ın 1798 yılında Napolyon kuşatmasıyla başlayan Batılılaşma süreci Mehmet Ali Paşa'nın askeri alanda güç kazanmak için giriştiği yeniliklerle devam etmiş, ondan sonra gelen valilerin tutumuna göre yavaşlayıp hızlanırken değışim kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. Mehmet Ali Paşa döneminde gerçekleştirilen ve Mısır'ın rönesansı denebilecek bir değışimi başlatan girişimlerin başında tercüme heyetinin kurulması, matbaanın işlerlik kazanmasıyla dergi ve gazetelerin tercüme eserleri neşretmesi, yurt dışına gönderilen öğrenci heyetleri, yeni açılan okullarda klasik eğitimin yerini modern tarzda eğitimin alması gelir (Dayf 1961:11-37).

Söz konusu dönemde çeviri eserler yoluyla edebiyata hikâye, roman gibi yeni formların girmesiyle yazarlar çoğu eğlendirmeyi hedefleyen değersiz ürünlerden sonra Mısır insanını ve sorunsalını anlatan milli edebiyatın oluşmasına katkı sağlamıştır. İlk yıllar Batılılaşmanın toplumsal yapıda meydana getirdiği farkındalıkla eğitim, kadının eş seçimi, hurafeler ve moderniteyi sorunsallaştıran Abdulkâdir el-Mâzinî (1890-1949), Abbâs Mahmud el- Akkâd (1889-1964), MahmûdTahir Lâşin (1954-1984) Muhammed Hüseyin Heykel (1988-1956), Mahmûd Teymûr (1894-1973) ve Tâhâ Hüseyin'in (1989-1973) aralarında bulunduğu roman yazarlarından sonra ikinci dönem roman yazarları Mısır'ın bağımsızlığı başta olmak üzere siyasî ve ekonomik şartların sonuçlarına odaklanmıştır.

Yine ilk dönem edebiyata hâkim olan romantizm Batı edebiyatıyla eş zamanlı olmasa da Mısır'ın kendi şartları sonucu yerini zamanla Marksist eleştiriden beslenen realizme bırakmış, Abdurrahmân eş-Şarkâvî'nin (1920-1983) başını çektiği bir grup, toplumsal gerçekçi romanlarla siyasî ve sosyal yapıdaki eksikliklere sosyalist çözümler sunarken Necib Mahfûz (1911-2006) başta olmak üzere diğer bir kısım toplumsal yapıyı eleştirmekle yetinmiş ideolojik bir tavır sergilemekten çekinmiştir.

Realizm; hayatı, tabiatı, insanı ve olayları olduğu gibi anlatma, aktarma endişesi çerçevesinde teşekkül etmiş bir anlayıştır. Yazardan beklenen şey gerçekliği bütün çıplaklığı ile okuyucunun önüne sermek, olaylara dışarıdan

Asiye Çelenlioğlu¹

How to Cite This Article

Çelenlioğlu, A. (2023). "Muhammed Abdulhalim Abdullah'ın Cennetu'l-'Azrâ Adku Romanında Toplumsal Yapı", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3829-3834. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH AS.72917>

Arrival: 08 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

bakarak olduğu gibi yansıtmaktır. Realizmin başlıca ilke ve özellikleri arasında güncel ve nesnel gerçeklik, gözlem, nesnel betimleme, eleştirel tavır ve kişi seçiminde “tip”² öneleme gelir.

Mısır edebiyatına gerçekçiliğin hâkim olduğu XX. yüzyılın ikinci yarısında yazarlar İngiltere sömürgesi altında ülke topraklarında yaşanan ekonomik krizin toplumsal zeminde meydana getirdiği fakirlik, rüşvet, yolsuzluk, yozlaşma gibi olumsuzlukları sorunsallaştırmış, bağımsızlık olgusuna vurgu yapmışlardır. Özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında Kahire’de artan İngiliz asker sayısının (Cleveland 2008:227) şehrin görüntüsünde meydana getirdiği değişim (Morsat 2010:100), köyden kente göç ve fakirliğin yozlaşmaya etkisi roman sorunsalları arasında yerini alırken bu eserlerde münferit öyküler yerine toplum fertlerini temsil eden tiplere yer verilmiştir. Olaylar yazarın yorumuna gerek kalmadan okuyucunun gözü önünde cereyan etmiş, roman konusu herkesin ortak yarasına parmak basmıştır.

Söz konusu dönemde yazan Abdulhâlîm Abdullah³ hakkında çalışma yapan araştırmacılar edebi hayatını romantik ve realist evrelere ayırmış *Gusnu’z-Zeytûn (Zeytin Dalı, 1955)*, *Min Ecli Veledî (Oğlum İçin, 1957)* ve *el-Beytu’s-Sâmit (Sessiz Ev, 1966)* gibi romanlarının gerçekçi roman özelliği taşıdığı kanaatini gütmüştür. Oysa söz konusu romanlar gerçekçiliğin yukarıdaki ilkeleri çevresinde değerlendirildiğinde romantik öğeler içermesinin yanı sıra, karakterlerinin tiplere uzak olduğu görülür. Yazar *Gusnu’z-Zeytûn* adlı romanda aşkı aldatma perspektifinden değerlendirirken *Min Ecli Veledî* adlı eserde “sevgede tahakküm ve birey olma” olgusunu incelemiş, *el-Beytu’s-Sâmit*’te ise bekaret kavramını sorunsallaştırmıştır. Abdulhâlîm Abdullah’ın söylemlerine bakıldığında onun yazara “eğitici ve eğlendirici üsluptan birini diğerine feda etmeksizin eserinde insanlık durumu dediği duygu renklerini kullanması” sorumluluğu verdiği görülür. Ona göre sanatçı kendisini üzen şeyin okuyucuyu da üzeceğini bilmez (Abdullah 1970:155-157). Bu Necîp Mahfûz’un ona neden “Yeni Menfelûti” adını taktığını da açıklamaktadır (Nevfel 1966:60).

Söz konusu dönemde yazarı toplumun inşasından sorumlu tutan edebi eleştiri Abdulhâlîm Abdullah’ı muhtemelen bu nedenle yok sayarken o; “Beni neden görmezden geliyorsunuz? Şöhret ya da övgü beklemiyorum; bütün istediğim Mısırlı yazarlar arasında yerimi bilmek.” sözleriyle sitem etmiştir (Nevfel 1966:65). Ancak Abdulhâlîm Abdullah’ın II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan gelişmeler ve özellikle 1967 yılında gerçekleşen Mısır-İsrail Savaşı’ndan sonra edebiyata bakış açısının değiştiği *el-Cennetu’l-‘Azrâ* (1963), *Li’z-Zemen Bakıyye* (1968) ve *Kıssatun lem Tetim* (1970) adlı romanlarında toplumsal olgulara yöneldiği görülür.

EL-CENNETU’L-‘AZRÂ (EL DEĞMEMİŞ CENNET)

Yukarıda ifade edildiği gibi Abdulhâlîm Abdullah genel olarak aşk ve ihanetin ana fonu oluşturduğu romanlarında duygusal renklere önem vermiş, fakirliğin kompozisyon içinde tamamlayıcı bir unsur olarak yer aldığı bu romanlar belki de bu nedenle Mısır toplumsalına ayna tuttuğu iddiasıyla gerçekçi olarak nitelendirilmiştir. Oysa romanlarında kahramanları nesnel betimleme yerine analitik açıklamalarla okuyucuya dikte etmiş, güncel gerçeklik yerine dramatik hikayelerle hayatı sorgulamıştır.

Romanları gerçekçilik ilkeleri bağlamında değerlendirildiğinde 1960’lı yıllardan sonra yazdığı *el-Cennetu’l-‘Azrâ*, *Li’z-Zemen Bakıyye* ve *Kıssatun lem Tetim* adlı üç roman, Mısır’ın bağımsızlığı başta olmak üzere kırsalda çifti sorunları gibi toplumsal olgular içermesi nedeniyle diğerlerinden farklıdır. Bu üç roman içinde yazarın 1963 yılında kaleme aldığı ve 204 sayfadan oluşan *Cennetu’l-‘Azrâ* adlı eseri çok eşlilik, feodalite, II. Dünya Savaşı yıllarında Mısır’ın görüntüsü gibi olguları sorunsallaştırmasıyla realist romanın gerçeğe sadık kalma özelliğini taşımaktadır. Ancak gerçekçi romanlarda olması beklenen; karakterleri tiplendirme, devrimci üslup ve nesnel yaklaşım gibi ilkeleri sağlamaması nedeniyle bu alanda başarılı bir roman olduğunu söylemek güçtür. Yazar diğer romanlarında olduğu gibi çoğu yerde duygusal alana hapsolmuş, karakterleri sağlıklı şekilde geliştirememiştir. Romanın sorunsallarını aşağıdaki şekilde incelemek mümkündür.

² Tip; kendine has, sosyal, kültürel, psikolojik ve davranış nitelikleriyle değil mensubu olduğu grup ya da sınıfın temsilcisi durumundaki insandır. Öğretmen tipi, işçi tipi, köylü tipi vb. (Çetişli 2006:85)

³ Muhammed Abdulhâlîm Muhammed 1913 yılında Mısır köylerinden biri olan Kefr Bûlîn’de doğmuş ve ilk öğrenimini burada tamamlamıştır. Kahire’de ilk okulu bitirdikten sonra girdiği Dâru’l-Ulûm sınavını kazanarak eğitimin burada devam etmiştir. Maddi imkansızlıklar nedeniyle ev tutamadığı için akrabalarının yanında kalan yazar gurbet olarak adlandırıldığı bu yaşamı özellikle *Lâkîta* adlı romanına zemin hazırlamıştır. 1937 yılında Dâru’l-Ulûm’dan mezun olan yazarın daha öğrenciyken 1933 yılında bir hikayesi yayınlanmıştır. Mezun olduktan sonra Arap Dil Kurumunda çalışmaya başlayan Abdulhâlîm Abdullah çok sayıda roman ve hikâye kaleme almıştır. Pek çoğu beyaz perdeye aktarılmış ve Batı dillerine tercüme edilmiştir. 1970 yılında evine dönmek için bindiği araçta şoförle tartışırken geçirdiği kalp krizi sonucu elli yedi yaşında vefat etmiştir. Hayatı hakkında bilgi için bkz. Yûsuf Hasen Nevfel, *Muhammed ‘Abdulhâlîm ‘Abdullah Hayâtuhu ve Edebuhu*, Riyâd, İmâdetü’s-Şüûni’l-Mektebât, 1981; Muhammed Hasaneyn Kaşyût, *Dirâsa Edebiyye ‘an A’mâl Muhammed ‘Abdulhâlîm ‘Abdullah*, Kahire, el-Hey’etü’l-‘Âmmetü’s-Sekâfiyye, 2000, s. 49-79.

Feodalite

Hikâye Mısır'ın köylerinden birinde iki evlilik yapan Hacı Mâdi'nin ilk eşinden çekindiği için ikinci evliliğinden olan oğluna sahip çıkamaması, hastalanıp yatağa düştüğünde büyük oğul Hâmûde'nin ilk eş Behiyye'ye iftira atarak köyden çıkmaya mecbur etmesi ve sahte imza ile babasının üzerindeki bütün malları kendi üstüne geçirmesi etrafında şekillenmektedir. Söz konusu yıllarda kırsalda çiftçinin geçim sıkıntısı ve bir avuç toprağın köylüye kazandırdığı itibar Abdurrahman eş-Şarkâvî'nin romanlarından bilinmektedir.⁴ Ancak Mısır tarihiyle ilgili gerçekler kadar söz konusu dönemi kaleme alan yazarların eserlerinde yer alan bilgiler, roman kurgusuyla uyuşmamaktadır.

Bir toprak ağasının gizlice evlenip bunu ilk eşi ve oğluna izah etmede yaşadığı güçlük kadar Hâmûde'nin Behiyye'yi köyden çıkmağa mecbur etmek için zina ediyor süsü vermesine köylülerin, kocası Hacı Mâdi'nin ve Kahire'de yaşayan ağabeyin beklenen tepkiyi vermemesi akla makul gelmemektedir. Taha Hüseyin'in *Şeceratu'l-Bu's* (Hüseyin 2013) romanı başta olmak üzere çok eşliliği ve kırsalda toprak ağası profilini sorunsallaştıran yazarlarla kıyaslandığında Hacı Mâdi'nin pasif rolü şaşırtıcıdır. Yazar bu olaylar yaşanırken bireylerin duygusal analizine girişmiş olguların toplumsal değerini göz ardı etmiştir.

"Kadınlarla erkeklerin ellerindeki köy lambalarından çıkan ışık odaya yayılıyordu. Rızâ da dahil bu günahsız insanlar kendilerine ne olduğunu soruyor, kadına lanet ediyorlardı. Hâmûde elinde sopayla esip güreyleyerek odaya girdiğinde her şey anlaşıldı. Köylüler ona yol vermişti çünkü Hacı Mâdi'nin en büyük oğlu olmakla birlikte iki yüz feddanlık bu arazide söz sahibi olan da oydu. (...)

Hâmûde elindeki sopayı havada sallayarak kadınla adamın üstüne yürürken herkes kenara çekildi. Lambalardan süzülen ışık arkadan vuruyor, işledikleri bu suç nedeniyle üstlerine inen darbelerden inleyen bu iki kişi için insanlar af dileniyordu." (Abdullah 2007:10-11)

Hacı Mâdi hasta yatağında Behiyye hakkında çıkan söylentilerin gerçekliğini düşünmüş oğul ve karısının köyü terk etmesine seyirci kalmıştır. Kahire'de dayısı hapse girince okulu bırakarak on altı yaşında bir matbaada çalışmak zorunda kalan Rızâ, köye özlem duyan annesinin de etkisiyle kendinden gasp edilen toprakları geri alma hayali kurmaya başlamıştır. Hâmûde'nin nüfuz sahibi bir ailenin kızıyla evlenip ayrılması düşman yelpazesini genişletirken onun arazisini ele geçirmek için Rızâ'nın öfkesini kullanan bir avukatın kurduğu tuzak, adalet sistemini sorgular. Sonunda Hâmûde vurularak öldürüldüğünde Rızâ ve annesi sürgün çıktıkları bu toprakların sahibi olacaktır.

Eserde sıklıkla yer alan kırsal betimlemeleri ve toprak sevgisi romana *el-Cennetu'l-'Azrâ* (*El Değmemiş Topraklar*) adını vermiştir. Abdulhalim Abdullah'ın kırsalda toprağın değerine ve marabanın toprak ağası karşısında güçsüzlüğüne yaptığı vurgunun bilinçli olduğunu düşünmek güçtür. Zira bu olguların betimlenmesinde de gerçekçi romandan beklenen hamaset görülmemektedir:

"İki yıldan beri çiftlikte her şey muhteşem gidiyordu. Hâmûde yeni hısımları sayesinde kendisini daha kuvvetli hissediyor karısının ailesiyle bir depo silahı varmış gibi övünüyordu. Çiftliğinde alın teri döküp karşılığını alamayan köylüler korkup sinmişti." (Abdullah 2007:93)

Behiyye oğlunu alarak Kahire'ye abisi Berekât'ın yanına gittiğinde hikâyenin sorunsalları çeşitlenmiş İngiliz askerleriyle halk arasında yaşanan çatışmayı betimleyen cümleler romana hareket kazandırmıştır.

İhanet

Köyünden yaptığı hırsızlık nedeniyle çıkmak zorunda kalan Berekât, Kahire'de bir kahve işletmecisinin yanına sığınmış, kaçak ticaretten elde ettiği gelirene ortak olduğu gibi o hapse girdiğinde işlettiği kahveye ve karısına da sahip olmuştur. Kardeşi Behiyye ile aynı evde yaşaması zor görüldüğünden bir oda tutarak onu yerleştirmiş, köyden neden çıktığı üzerinde durmamıştır:

"Ağabey sustu gözlerini yere dikip düşünmeye başladı: Hacı Mahmûd dürüst bir adamdır, köyde olan biten her şeyi bilir. Belki de bütün bunları gerçekten, babasının karısına leke sürerek onu ve oğlunu her şeyden mahrum etmek için Hâmûde planlamıştı. Fakat... Bu iftiranın gerçek olma ihtimali yok muydu?" (Abdullah 2007:34)

"Bir müddet sustuktan sonra öğrenilmiş çaresizlikle: "Yapacak bir şey yok Behiyye. Her birimiz köyden bir nedenle çıktık!? Her şey Allah'ın elinde!" dedi." (Abdullah 2007:35-36)

Romanda Berekât kaçakçılık nedeniyle tutuklandığında karısının çirakla ilişkisi kendi ihanetin bedeli olarak zikredilmiş ve o bunu sineye çekmiştir: *"Belki aynı şeyi ben ustama yapmasaydım Azûz da bana bunu yapmazdı. Bunun "eden bulur"dan başka bir açıklaması olamaz."* (Abdullah 2007:76)

Abdulhalim Abdullah'ın sıklıkla kullandığı olgulardan biri olan ihanet kavramı romanda karı-koca, baba-oğul, ağabey-kardeş, patron-çirak, avukat-müvekkil arasında tekerrür etmiş yazar klasik çizgisinden ayrılmamıştır.

⁴ "Feddan? Bir parça toprak... O bir feddan köyde ona özel bir yer kazandırıyor. İklim'e gidince o toprak sayesinde büyük beylerin ve amcasının oturduğu Ermeni kahvesinde oturabiliyor. Bir feddan? Onun gibi köyde kimin bir feddanı var?" (eş-Şarkâvî, 1990:66).

ROMANDA II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KAHİRE

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1948'te meydana gelen Filistin problemi 1952 Devrimi, Fransızlara karşı Cezayir Ayaklanması, Tunus Savaşı ve 1956'da gerçekleşen İsveç Savaşı'na kadar Arap âleminin geçirdiği siyasi süreç yazarları yüzyılın gerçeklerinden ilham alarak yazmaya zorlamıştır. 1882 yılında Urâbî Paşa isyanını fırsat bilerek Mısır'a giren İngiltere 1956 yılına kadar sürecek işgali başlatmış Mısır'ın siyasi tarihi kadar edebi literatürü de buna paralel şekillenmiştir. 1919 yılında Sa'd Zağlul'un Paris konferansında Mısır'ı temsil talebini desteklemek için sokağa dökülen halkın gerçekleştirdiği devrim toplumsal gerçekçi bir yazar olan Şarkavî'nin eserleri kadar Mahfûz'un eleştirel gerçekçi romanlarında da yer almıştır.

Ülkeyi demir yumrukla yöneten Sıdkî yönetimiyle başlayan siyasi olumsuzluklara tepki olarak gerçekleşen 1936 Devrimi, Şarkavî'nin *eş-Şevâriu'l-Halfiyye*⁵ adlı esriyle ölümsüzleşirken 1952 Devrimi ve eleştirisi (eş-Şarkavî 1973) çok geçmeden edebi literatürde yerini almıştır. Otoriter rejimlerde romanın eleştiri için iyi bir kılıf olduğu düşünüldüğünde 2010 yılında gerçekleşen Arap Baharı hakkında yazılan romanlar şaşkıncı olmamıştır. Aslında Mısır'da edebi akımlardan bahsederken hiç değilse başarılı romanlar için salt romantik bir evreden söz etmek doğru değildir. İlk roman olarak kabul edilen Muhammed Hüseyin Heykel'in *Zeyneb* adlı eseriyle başlayan toplumsal eleştiri sorunsalları farklılaşarak günümüze kadar gelmiştir.

Çalışmanın konusu olan *el-Cennetu'l-'Azrâ* adlı roman yukarıda ifade edildiği gibi gerçekçilik ilkelerini tam olarak sağlamasa da 1939 yılında Kahire'nin görüntüsünü ortaya koymada oldukça fazla ip ucu içermektedir. Kahire'de savaş yıllarında sayısı gittikçe artan bar ve pavyonların sayısı beraberinde yozlaşmayı getirmiş, ekonomisini savaşa göre ayarlayan ülkede özellikle kırsalda meydana gelen geçim sıkıntısı köyden kente göçü başlatmıştır. İngiliz askerlerinin evine hizmetçi olarak giren kızların sayısı bu dönemi konu edinen romanlardan⁶ anladığımız kadarıyla hafife alınmayacak kadar çoktur:

“Savaş kazanç kapsı haline geldiğinde köyden kente göç başladı. İnsanlar aynı anda hem savaşın tehlikesi hem de zenginlikten bahsediyordu. Parayla değerler arasındaki denge bozulmaya başlamıştı.” (Abdullah 2007:99)

“Dünya kanlı bir yolla elbisesini değiştirip rengini, modelini sadece Allah'ın bildiği yeni bir elbise giydiği o günlerde Rızâ kendisini dünyanın bir parçası gibi hissediyor, her şey üzerine geliyordu. Bir dosta ihtiyacı vardı ama iş yerindeki bütün arkadaşları ona yabancı gibiydi. Gıptayla karışık mizahla savaş zenginlerinden, tek gecelik kadınlardan, insanları yoldan çıkaran haram kazançtan bahsederlerken Rızâ hem kendinden hem de onların konuşmalarında tiksiniyordu.” (Abdullah 2007:101)

Mısır halkının yabancı unsurlara öfkesi ve yaşanan çatışma da romanın eleştirisi unsurları arasındadır:

“İşyerinde bir müstahdem var. Okuma yazma bilmiyor ama aydın biri. İngilizleri de Almanları da sevmiyor. Yabancı unsurları kovmak için her ülke hatta Hacı Mâdî'nin çiftliğinde de geçerli bir yöntemi var. Bunu bize helal ya da haram olmasına bakmaksızın, çok para kazanmak için istifa edip, İngilizlerle çalışmaya başlayan bir tanıdığıyla alay ederken söyledi: Eğer, her Mısırlı vatandaş ülkesinde istemediği bir yabancıya düşmanca davranırsa sorun çözülür. Düşünün bir kere; bu matbaada çalışan her kes ben onlara selam verdiğimde bana selam vermezse bir gün bile burada barınabilir miyim?” (Abdullah 2007:110)

1882 yılından itibaren İngiltere sömürgesi altındaki Mısır'da Dinşâvay⁷ olayına benzer hadiseler gerçekçi romanların çoğunda yer alırken en bariz örneği Şarkavî'nin *el-Ard* (1954) adlı romanında görülmektedir. İngiliz askerlerinin köylere düzenlediği baskınlara karşılık veren halkın mücadelesini destansı bir edayla anlatan Şarkavî yine *Kulüb Hâliye* (1956) adlı romanda Kahire sokaklarında Mısırlı kadınlara sarkıntılık eden İngiliz askerlerinden bahsetmektedir. Abdulhalîm Abdullah'ın savaş yıllarında Kahire'nin durumunu ve İngiliz askerlerinin taşkınlıklarını betimlediği söz konusu eseri de diğer romanlarından farklılaşmaktadır. Yazar romanda baskın alarmı verildiğinde sığınaklara inen apartman sakinlerinden bahsetmiş söz konusu dönemde siyasi gündemle ilgili bilgiler vermiştir:

“Top atışı ya da bomba patlamasını bekleyen sinir bozucu sessizlikte Behiyye nefesini saydı. Kendisi gibi pek çok kişi için tahammül edilemeyecek bir deneyim olan bu durumda Rızâ fantezi yapıyordu: Uzun çeneli İtalya sırtında taşıdığı gitarla tarihten şöhret dileniyor, beyaz uzun saçları önden ayrılmış sarhoş Almanya barda içtiği yirmi şişe birayla başarısını kutluyordu.⁸ Oda loş ışıkla aydınlandığında annesinin çılgık atarken yüzünü gördü, yataktan yere inmiş bomba sesleri arasında bir şeyden korunmak ister gibi kollarını başının üzerine kaldırmıştı. Dışarıda çocukların sesleri yükseliyor, pencerelerin kapatılıp ışıkların söndürülmesini emreden sesler duyuluyordu. Bombaların ışığıyla gökyüzü aydınlanırken

⁵ Abdurrahmân eş-Şarkavî, *eş-Şevâriu'l-Halfiyye*, Elektronik Kaynak: (http://www.ar4-book.com/2016/01/pdf_899.html). Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2023.

⁶ “Gerçekten kilo aldın Mahcûb Amca... İnce beyaz elbisenin içinde kırmızı yuvarlak yüzünle akraban Ebû Saîd'e benziyorsun. Köye baskınlardan kaçmak için mi yoksa Ümmü Saîd aracılığıyla yeni bir hizmetçi avlamak için mi gidiyorsun? Köylüler senin kızları İngilizlere pazarladığını söylüyor... Fakat... Sanmam... Kötü zandan Allah'a sığınırım. Bana ne bunlardan...” (eş-Şarkavî 1986:72-73).

⁷ İngiliz subayları ile köylüler arasında çıkan çatışma sonunda İngilizler, ülkenin geri kalanına örnek olması için Dinşavay sakinlerini cezalandırmaya karar vermişler, kurulan özel bir mahkemede köylülerden 52'si kasten adam öldürmekten suçlanmış, bunlardan 32'si mahkûm olurken 4'ü köyde asılmış, diğerleri de ağır cezalara çarptırılmıştır.

⁸ Bu cümlede İtalya ve Almanya karikatürize edilmiştir.

Behiyye korkuyla dışarı fırlamış semayı görünce içeri dönmüştü. Her yer alev almış gibiydi. Hayalinde çiftçilerin ağaç evleri ve yeşil tarlalar canlandığı sırada dışleri zangırdadı. Rızâ onu aşağı indirmekten başka çare bulamadı.” (Abdullah 2007:112)

Rızâ sığınakta tanıştığı ailenin genç kızı Süreya’ya âşık olmuş makinist olarak çalışan babanın İngilizlerle ilgili anlattığı hikayeler gündeme işaret etmiştir:

“Baba kendinden emin tavırlarıyla konuşmaya yön verirken neşesi sert tabiatını ve kalın sesini bastırmıştı. Tren istasyonunda birkaç İngiliz askerle arasında geçen arbedenin detaylarını anlatırken kahkahayla gülüyor, kafasını öne doğru savuruyordu. Askerlerden biri onu taciz edip, uzun bıyığıyla dalga geçtiğinde, Cabir Amca önce şaka yaptığını sanmıştı. Sonra iki asker daha ona katılmış, biri kalın ensesine dokunup geniş omuzlarının ne kadar güzel olduğunu söylerken diğeri, uzun bıyığına yapışıp hatıra olsun diye kıl kesmeye çalışmıştı. (...) Aklına o anda İngilizlerin şehrin sokaklarından koparıp kötü yola düşürdüğü kızları gelmişti.” (Abdullah 2007:124-125)

İngilizlere karşı öfkenin tırmanışa geçtiği bu dönemde, onlarla ticaret yapıp servetini artıran halkın varlığı da gerçekçi romanlar sorunsalları arasındadır.⁹ Romanda da Rızâ’nın ağabeyi kardeşinin topraklarına el koymakla kalmamış, İngilizlerle yaptığı patates ticareti neticesinde “savaş zengini” denen zümreye dahil olmuştur. (Abdullah 2007:134)

Kahire’de savaş sadece geceleyin ortaya çıkan bir dehşet değil gündüz sokakları dolduran bir yabancılaşmadır:

“Yeni Zelanda Avusturalya ve Hindistan’dan bir kolonyal asker konvoyu meydana akın ediyordu. Çölün kumlarında Rommel ile savaşmak için gelmişlerdi. Aralarında hasta ve yaşlı görünenler vardı, Rızâ’nın şaşkınlığını gören Süreyya kahkahayı bastı. Onu sakinleştirmek için fısıldıyordu: Ülkende.... Korkuyor musun? Çok yazık...” (Abdullah 2007:142)

Abdulhalîm Abdullah’ın söz konusu romanını, içeriğindeki sorunsallara rağmen gerçekçi roman olarak kabul etmek güç olduğu gibi, farklı yelpazede seçtiği konuları tamamlamadığı ve hikâyeyi dağınık olarak ele aldığı için de başarılı bir roman olarak görmek güçtür.

SONUÇ

Modern edebiyatın formlarından biri olan roman sanatı Mısır’da değersiz ilk ürünlerden sonra Mısır insanı ve sorunsallarını konu edinen bir içeriğe bürünmüştür. İlk dönem romanın sorunsallarını modernite, kadının hak ve özgürlüğü ile gelenek oluştururken II. dönem romanları İngiltere sömürgeci altında Mısır’ın bağımsızlığı siyasi ve ekonomik şartların sonuçlarını sorunsallaştırmıştır.

Otoriter rejimlerde eleştiri için iyi bir kılıf olması nedeniyle Mısır romanının etkisinde kaldığı akımlar arasında salt romantik bir devreden bahsetmek mümkün değildir. Bu anlamda ilk döneme Mısır romanı eleştirel romantik ya da analitik bir çehreye bürünürken tüm dünyada genel geçer bir akım olan gerçekçilik Mısırdaki XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra romana hâkim olmuştur. Necîb Mahfûz, Abdurrahmân eş-Şarkâvî ve Yusûf İdrîs gibi gerçekçi yazarlar eserlerinde Mısır toplumsalına ayna tutarken tiplerle yoluyla eleştirdikleri sorunlardan oluşan hikayelerde toplumsal iyiye odaklanmışlardır.

II. dönem roman yazarları arasında sayılan Abdulhalîm Abdullah gerçekçiliğin edebiyata hâkim olduğu dönemde belki de ilk kez Mısır edebiyatında salt romantik eserlerle ortaya çıkmış muhtemelen bu nedenle Mahfûz kendisini “Yeni Menfelûti” olarak isimlendirmiştir. Her ne kadar Abdulhalîm Abdullah için gerçekçi bir dönemden söz edilse de bu romanların realist roman ilkelerini tam olarak gerçekleştirdiği tartışılır. 1960’lı yıllardan sonra yazdığı ve gerçekçi roman olarak kabul edilen *Li’z-Zemen Bakıyye*, *Kıssatün lem Tetim* ve *Cennetu’l-‘Azrâ* romanları arasından çalışmanın da konusu olan sonuncusunu, Mısır gündemini konu edinmekle birlikte gerçekçi romanlarda olması beklenen; karakterleri tiplendirme, devrimci üslup ve nesnel yaklaşımı gerçekleştirememesi nedeniyle bu alanda başarılı bir roman olarak değerlendirmek güçtür.

Mısır’ın köylerinden birinde iki evlilik yapan Hacı Mâdî’nin ilk eşinden çekindiği için ikinci evliliğinden olan oğluna sahip çıkmaması, hastalanıp yatağa düştüğünde büyük oğul Hâmûde’nin bütün mirasa sahip olmak için önce ilk eş Behiyye ve oğul Rızâ’yı iftira ile köyden çıkmaya mecbur ettikten sonra sahte imza ile babasının üzerindeki bütün malları kendi üstüne geçirmesi etrafında şekillenen hikâyede karakter gelişimi de sağlıklı değildir. Çok eşliliğin oldukça yaygın olduğu bir dönemde toprak ağasının aciz tavrı aynı sorunsal konu edinen romanlarla uyumsuzdur. Ayrıca feodal yapıda toprak sevgisi ve çiftçinin sömürülen hakkı da yeteri kadar vurgulanmamıştır.

Yazarın romanda gündemle uyumlu en önemli eleştirisi II. Dünya Savaşı yıllarında Kahire’nin görüntüsüdür. Sayısı gittikçe artan İngiliz askerlerinin toplumsal yapıda meydana getirdiği yozlaşma ve yabancı unsurlarla halk arasındaki çatışma romanda sıklıkla vurgulanmış ancak hamaset içermeyen cümlelerle ifade edilmiştir.

⁹ Şarkâvî II. Dünya Savaşı yıllarını konu edindiği Kulüb Hâliye romanında savaş ortamında gitikçe ağırlaşan hayat şartları sebebiyle alternatif ticari atılımlarda bulunan köylünün savaşın getirdiği zorlukları fırsata çevirmek için saman ticareti işine girmesini konu edinmiştir (Cleveland, 2008:123).

204 sayfadan oluşan romanda yazar fasih bir dil ve duru bir üslup kullanmıştır. Abdulhalim Abdullah'ın genel tarzı dışında kısmen gerçekçi öğeler taşıyan bu romanı özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında Kahire'nin görüntüsüyle ilgili sunduğu veriler ve çok eşliliğin olumsuz sonuçları açısından önemli ip uçları taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdullah, M. A. (2007). el-Cennet'ul-Azrâ. Mektebetu'l-Mısır, Kahire.
- Abdullah, M. A. (1970). el-Vechu'l-Âhar. Dâru'l-Mısır li't-Tibâa, Kahire.
- Cleveland, L. (2008). Modern Ortadoğu Tarihi. Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Çetişli, İ. (2006). Batı Edebiyatında Edebi Akımlar. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Dayf, Ş. (1961). el-Edebu'l-Arabiyyi'l-Muâsır fi Mısır. Dârü'l-Meârif, Kahire.
- Hüseyin, T. (2013). Şeceratu'l- Bu's. Hindâvi, Mısır.
- Kaşyût, M. (2000). Dirâsa Edebiyye 'an A'mâl Muhammed 'Abdulhalim 'Abdullah. el-Hey'etü'l-'Âmmetü's-Sekâfiyye, Kahire.
- Marsot, A. (2010). Mısır Tarihi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Nevfel, Y. (1966). Fennu'l-Kıssa inde Muhammet Abdulhalim Abdullah. eş-Şeriketu'l- Mısriyyeti'l-Âlemiyye li'n-Neşr, Cize.
- Nevfel, Y. (1981). Muhammed 'Abdulhalim 'Abdullah Hayâtuhu ve Edebuhu. 'Îmâdetü Şüüni'l-Mektebât, Riyad.
- Şarkâvî, A. (1990). el-Ard. Dâru's-Şurûk, Kahire.
- Şarkâvî, A. (1973). el-Fellâh. Müessesât b. Abdullah, Kahire.
- Şarkâvî, A. (2016). eş-Şevâriü'l-Hâlfîyye. Elektronik Kaynak: (http://www.ar4-book.com/2016/01/pdf_899.html). Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2023.
- Şarkâvî, A. (1986). Kulûb Hâliye. el-Hey'çetu'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitâb, Kahire.